

D. Magyar Imre

Egy fontos szót üzenő hely

(Szunyogh Szabolcs: *Lemberg, Galícia fővárosa*. Budapest, Aura, 2021)

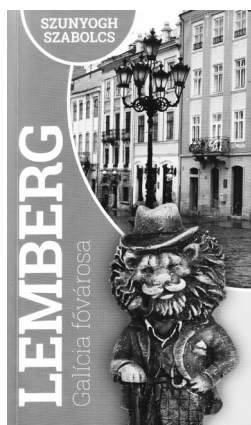
A fontos szó az *együttélés*. Ezt üzeni a szerző szerint ez a „gyönyörű, lüktető, milliós nagyváros”, „ez a szó őrizte meg az ittenieket a történelem számtalan viharában, és ha jól figyelünk rá, talán megőriz bennünket is”.

Talán.

Amikor a könyv írója, Szunyogh Szabolcs, aki sok-sok éve kezdett el ismerkedni a zsidó kultúrával s az esztendőik során, mint ezt már számos könyve tanúsítja, alapos ismerőjévé vált, megfogalmazta a fenti sorokat, még nem gondolhatta, ahogy egyikünk sem, hogy Ukrajnát, aminek területén ma Lemberg (Lviv, Lwów, Lvov) található, 2022 februárjában Putyin elnök meg fogja támadni. Tragikomikus, hogy egy kiváló útikönyv által bemutatott hely és a neki otthont adó ország váratlanul meglátogathatatlaná válik. Mert megtámadják, hadszíntérré változtatják, lerombolják. Lviv is célponttá vált. Találghatjuk a támadás okait, én szomorú európaiként leginkább egy örült elme megalomán, irracionális cselekedetének látom az egészet, s a hírek hallatán olykor még azt sem tartom elképzelhetlennak, hogy Magyarország útjain, Budapest utcáin, az én közvetlen környékemen, a Bartók Béla úton, a Villányi úton is újra tankok haladjanak. Hisz folyvást megtörténik az elképzelhetetlen, valósággá válik a legelképzelhetlenebb. A bucsai mézszárlásban számomra az a legszörnyűbb, hogy a maga legvéresebb valójában megmutatta, milyen szörnyű agresszív erők élnek az emberi lelkek mélyén – ha remélhetőleg nem is mindegyikén. Akik megkínózták, megölték a civileket, ugyanúgy jártak iskolába, ugyanúgy tanultak mondjuk Dosztojevszkijről, Tolsztojról, mint bármelyikünk. Ért-e bármit is? Ady egyik legkeserűbb verse az *Ésaiás könyvének margójára*, ami 1918-as kötetének, *A halottak élénnek* egyik cikluscímét is adta: „Vigyázók, hiába vigyáztok, óh, jaj, vigyázók, hiába / vigyázunk, mert újra és újra leesik a sárba az Embernek arca.”

Leesik, újra meg újra, igen. Íme.

Hogy aztán képesek vagyunk-e az együttélésre vagy az „Embernek arca” egyszer végleg ott ma-

rad-e a sárban... Lemberg azonban, meglehetősen valószínűleg ezt a szót üzeni, ha nem is határozottan és harsányan. Nincs ország, nincs város, nincs falu a világon, amelyik ezt fennhangon, magabiztosan üzenné. Lvivben is úgy „sugárzik az életöröm, élni akarás a falakból”, hogy közben „vérzik minden kő”. A 11. oldalon ott egy feltehetően utólag beszúrt, rövid mondat: „És az is lehet, hiszen háborúban álló ország Ukrajna, hogy esetleg, mint a múltban annyiszor, minden újra rosszra fordul.” Lehet, igen. És csak remélhetjük, hogy nem így lesz.

Sosem mindegy persze, hogy az ember tollat vagy géppisztolyt vesz-e a kezébe. És lehet örülni annak, ha olyan könyv születik, mint Szunyogh Szabolcs nagyszerű munkája.

Lehet örülni már annak is, hogy nem Nyugat felé indult el, mint a legtöbben, hisz elsősorban Berlin, Bécs, London, Párizs, Róma ígéz bennünket, vigyázó szemünket arrafelé vetjük. Lviv északkeletre van.

Sok ország próbált létrejönni erre felé, így Lodoméria, Podólia, Galícia – egyik sem maradt meg. „Uralkodtak itt lengyelek, időnként tatárok, törökök, ukránok, oroszok, osztrákok, változtak a nevek és a határok, de Lemberg, a város megmaradt.” Eseménytelen épp nem volt az élete. Mégis, „itt hétszáz éven át békében együtt éltek a legkülönbözőbb népek, vallások, etnikumok”. Köztük zsidók. „Ez a vidék több millió zsidó hazája volt. Önálló államot nem sikerült létrehozniuk, de évszázadokon át államkezdeménynek tekinthető széles körű autonómiát működtettek.” Ez a polgáriasult zsidóság felvirágoztatta a környéket és a várost. „Lemberg nemcsak Galícia fővárosa volt, hanem a kelet-európai zsidóságé is.” Igaz, állapítja meg szomorú tárgyilagossággal Szunyogh Szabolcs, a régi együttélés mára a múlté, „a zsidók jelenlétére például a lerombolt zsinagógák helyén tátongó üres telkek emlékeztetnek”. Már az első világháború után rossz idők jártak a városra, a náci megszállás után pedig elszabadult a pokol. „[A]z ukrán nacionalisták [...]

állati, embertelen bestialitással támadtak a város zsidó lakóira.” Ez a bestialitás nincs néphez, népcsoporthoz kötve; bárhol, bármikor feltámadhat, elszabadulhat, s fel is támad, el is szabadul. A Yitzhak Nachmanowitz rabbi – aki a lengyel királlyá koronázott Báthory István tanácsadója és kincstárnoka volt – építette Arany Rózsa-zsinagóga a 17. század elejére olyan szép lett, hogy a jezsuiták lazán elfogalták. A rabbi pedig csak annyit tudott elérni a királynál, hogy a zsidók visszavásárolhatták... És a jóság sincs néphez, népcsoporthoz kötve, ugyanígy feltámadhat, és szerencsére fel is támad olykor. A nemzeti múzeum névadója, Andrej Septickij görögkatolikus érsek a náci időszakban zsidókat bújtatott a Szent György-katedrálisban, és pásztorlevelet adott ki a náci rémtettek ellen.

Különösen elgondolkodtatóak azok a személyek, akik innen (vagy onnan) nézve eszményképek, nemzeti hősök, onnan (vagy innen) nézve pedig valami egész mások. Mint Sztepan Bandera, aki egyfelől a Szovjetunió ellen küzdő ukrán nemzeti mozgalom egyik vezéralakja, másfelől náci kollaboráns, aki egy pogrom előkészítésében is részt vállalt. Vagy a 17. században Bogdan Hmelnyickij, aki a kozák parasztháború élére állt, serege élén aratott győzelmeivel megrendítette a lengyel királyságot, és „létrehozott egy addig nem létező államot, Ukrajnát”. Kijevben lovas szobra áll. Ugyanakkor a felkelők benyomultak Galíciába, raboltak és gyilkoltak, a zsinagógákat felgyújtották. És ne feledkezünk meg a magyar történelemből is ismerős Kapisztrán Jánosról, aki egyrészt Nándorfehérvár védője, másrészt, ahogy Szunyogh Szabolcs írja, „antiszemita inkvizítor”.

És persze az említett galíciai békét se idilli, eszményi állapotnak képzeljük el. „Természetesen [miért természetes ez? – *D. M. I.*] mindig akadt villogás, a lengyel, örmény, zsidó kereskedők rivalizáltak egymással, de soha nem került sor véres jelenetekre...” Amin a történelem ismeretében legalábbis meglepődhetünk. Még az is megtörtént, hogy a város megvédte zsidó polgárait: amikor a keresztes hadak 1463-ban azt követelték, hogy adják ki nekik a zsidókat, Lemberg vezetése megtagadta a kérést, ami pedig kellően nyomatékos lehetett.

E sokat látott városon kalauzol végig bennünket Szunyogh Szabolcs. Rengeteg, de sosem nyomasztó tudás van a sorok mögött, az információkat azonban nem ömleszti ránk, hanem mértékletesen adagolja: tud annyit, hogy megengedhesse magának a mértékletesség luxusát.

A könyv gerincét öt séta adja: katedrálisokat, emlékműveket, múzeumokat, palotákat, kávéházakat, éttermeket, utakat és utcákat mutat be, amiket mi

is mind megnézhetünk a könyv alapján. S ha kell, elmagyaráz bizonyos fogalmakat: a *bolodomort*, azaz a Sztálin által mesterségesen előidézett éhínséget, a görögkeleti és a görögkatolikus vallás közti különbséget, a Molotov–Ribbentrop-paktumot a maga titkos záradékával, az askenázi és a szefárd zsidóságot.

Honnan máshonnan, mint a főpályaudvartól indulunk... Csak csodálkozhatunk a szerző alaposágán, és próbálhatjuk kitalálni, hányszor járhatott a városban. Nyugodtan haladhatunk lassan, vissza is bandukolhatunk egy korábbi helyre, a bédekker is lassan halad, utal előre és hátra, olykor, nagyon tudatosan, többször elismétli ugyanazt. Bennem felidézi a Panoráma egészen kiváló és rég köddé vált városkalauz-sorozatát: ma már ilyen részletes leírások nemigen készülnek. Pedig aligha vagyok egyedül, aki makacsul úgy gondolja, hogy nem mindig a „könnyen, gyorsan” a legcélravezetőbb módszer. Az élmény intenzitása általában a megismerésre fordított idő függvénye is.

Szunyogh Szabolcs többször is túllép az úti-könyv keretein (nem bírja ki, hogy ne lépjen túl). Közel ötvenoldalas, „rövid” összefoglalás olvasható a lemergi zsidók történetéről, sőt külön felsorolja a zsidó emlékhelyeket. Nemkülönbön találunk összefoglalót a lemergi örményekről is, úgyszintén kronológiával. A könyvet a híresebb lemergi személyiségek életrajza zárja, köztük még Leopold Sacher-Masoché is, aki íróként „kedvesen, szeretettel, humorral ábrázolta az itteni kisemberek életét”, mi több, két magyar témájú regénye is született, nevét mégis Kraft-Ebbing bécsi elmeorvos műszava őrzi, a *mazochizmus*. De itt van Mozart egyik fia, Franz Xaver, aki még tizenévesen került Lembergbe zenetanárnak, és itt is ragadt; egy nő miatt persze, akit végrendeletében a Mozart-jogok birtokosává is megtett. És olvashatunk a városban született Alfred Redlről is, Redl ezredesről, akiről Szabó István filmet készített 1984-ben. Életrajzot kap Sólem Áléchem, a *Tóbiás, a tejesember* alkotója, aki Kijevből, az ukrán pogromok elől költözött ide, ahol a Monopol kávéházban barátságosan elbeszélgetett ukrán pályatársával, Ivan Frankóval: merő udvariasságból ő ukránul szólalt meg, Franko jiddisül. Szerepelnek továbbá Lemberghez csak távolabbról kötődők is: Szent György és Szűz Mária.

Kódaként néhány anekdotával fejeződik be a könyv. Jópofák, kedélyesek. Milyen jó lenne, ha ez a kedélyesség, az egymás iránti megértés, az *együttélés* kedélyessége folyamatosan jelen lehetne az életünkben! Tudjuk, nem lehet. Ebből a remek könyvből is ez derül ki. Vagy csak én olvasom így ezekben a szörnyű hónapokban?